

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.8.13](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.8.13)

УДК 338

*Г. Т. П'ятницька,
д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту,
Київський національний торговельно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0003-3463-133X*

*Л. В. Лукашова,
к. е. н., доцент, докторант кафедри менеджменту,
Київський національний торговельно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0002-1105-4675*

КОНЦЕПЦІЯ ФАСИЛІТАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА: ВІД ЕВОЛЮЦІЇ ТЕОРІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА ДО НОВИХ ПРИНЦИПІВ

*G. Piatnytska
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor at Management Department,
Kyiv National University of Trade and Economics
L. Lukashova
PhD in Economics, Associate Professor,
Doctoral student of the Department of Management
Kyiv National University of Trade and Economics*

THE CONCEPTION OF ENTREPRENEURSHIP' FACILITATION: FROM THE EVOLUTION OF ENTREPRENEURSHIP THEORY TO NEW PRINCIPLES

В статті представлено новий науковий підхід до етапізації еволюції теорії підприємництва, що передбачає поділ всіх етапів на дві групи: такі, що передували введенню в економічну науку понять «підприємець» та «підприємництво» у близькому до сучасного розумінні; такі, коли ці поняття ввели до наукового обігу та почали постійно використовувати в економіці. Виділено етапи економічного мейнстріму та інформаційного підприємництва, а також здійснено прогноз щодо появи етапу, пов'язаного з фасилітацією розвитку підприємництва з акцентуванням уваги на малому та середньому підприємстві. Уточнено перелік функцій підприємництва, що на відміну від існуючих підходів доповнено сигнальною та предикативною функцією. Проведено класифікацію теорій підприємництва за дисциплінарним базисом. Уточнено сутність поняття «підприємець» та запропоновано ввести до наукового обігу поняття «деструктор». Розроблено методологічні засади концепції фасилітації підприємництва. Визначено основні постулати нової концепції, принципи та етапи процесу фасилітації розвитку підприємництва відповідно до зазначеної концепції. Це дозволило сформувати теоретичний базис, що, з одного боку, узагальнює вже наявну практику фасилітації підприємництва, а з іншого – сприятиме застосуванню на практиці науково обґрунтованих підходів до створення та розвитку умов для зростання підприємництва (передусім, малого) в умовах нових ринкових викликів.

Problem Statement. *The current state and negative trends in the development of national entrepreneurship, in particular small, the inconsistency of the existing theoretical basis with the practical requirements of business entities require the development of new concepts, the implementation of which would change the situation for the better.*

The purpose of our study is to develop methodological principles of the concept of entrepreneurship facilitation: postulates, principles, staging of the facilitation process based on the study of the evolution of entrepreneurship theory.

Materials and methods. *Our information base was the results of own and other scientific studies. Throughout this research, we used methods of comparison, systematization, induction and deduction, critical analysis, etc.*

Research results. *The article presents a new scientific approach to the staging of the evolution of the theory of entrepreneurship, which involves the division of all stages into two groups: those that preceded the introduction into economics of the concepts of "entrepreneur" and "entrepreneurship" in a close to modern sense; such when these concepts were introduced into scientific circulation and began to be used constantly in economics. The stages of the economic mainstream and information entrepreneurship are highlighted, as well as the forecast for the emergence of a stage related to the facilitation of business development with an emphasis on small and medium enterprises. In accordance with the above, methodological principles of business development facilitation have been developed by substantiating the provisions of the new (facilitation) concept of entrepreneurship and formulating the principles of business facilitation that will promote its development. The following basic principles of the concept of business facilitation are formulated: voluntary and direct interaction, freedom of choice, key role of business entity, variability and individualization of forms and methods of facilitation, regulation of rights and responsibilities, protection, transparency, efficiency, unity of theory and practice, incentives business development. The facilitation process is proposed to be carried out in seven stages, including: preliminary diagnosis of the state of the business entity; scientifically sound choice of forms and methods of facilitation; determining the range of facilitators, sources and period of facilitation; development of the facilitation program; direct implementation of the facilitation process; monitoring and mid-term evaluation of the effectiveness and efficiency of facilitation measures; final evaluation of the results and effectiveness of facilitation. This allowed to form a theoretical basis, which, on the one hand, summarizes the existing practice of business facilitation, and on the other - will promote the application in practice of scientifically sound approaches to creating and developing conditions for business growth (especially small business).*

Conclusions. *The results of the study can be further used to develop a new theory of entrepreneurship, which, in particular, will be focused on supporting and intensifying the development of small business in Ukraine.*

Ключові слова: *підприємництво; функції підприємництва; фасилітація; деструктор; розвиток; концепція фасилітації підприємництва; етапізація еволюції теорії.*

Key words: *entrepreneurship; functions of entrepreneurship; facilitation; destructor; development; conception of entrepreneurship' facilitation; staging of theory evolution.*

Постановка проблеми. Сучасний стан та негативні тенденції розвитку національного підприємництва, зокрема малого, невідповідність наявного теоретичного базису практичним вимогам суб'єктів підприємницької діяльності вимагають розробки нових концепцій, впровадження яких змінило б ситуацію на краще. Цифровізація економіки, застосування хмарних та 3D технологій, штучного інтелекту та роботизація підприємництва обумовлюють появу нових ринкових викликів, з якими стикнулися сьгоднішні підприємці (у першу чергу, малі за розміром, яких за станом на початок 2019 р. в Україні налічувалося понад 1,8 млн. одиниць або майже 99,1 % від усіх суб'єктів підприємницької діяльності). На жаль, як показали наші попередні дослідження [1], суб'єкти підприємництва більшості видів економічної діяльності на сьгоднішній день мають достатньо низький рівень інноваційного потенціалу. Для його розвитку, а також для підтримки нормальної підприємницької діяльності в умовах, з одного боку, поширення глобалізації 4.0, а з іншого – обмежень,

спричинених пандемією та, як наслідок, локдауном підприємці потребують нової методологічної бази. Це, а також відсутність чітко визначених теоретичних засад, в яких би знайшли відображення питання фасилітації підприємництва, що вже тривалий час має місце у практиці реалізації програм розвитку підприємництва різних країн світу, обумовлюють актуальність проблеми розробки нової (фасилітаційної) концепції підприємництва.

Аналіз досліджень та останніх публікацій. Проблеми розвитку підприємництва висвітлювали в своїх працях такі провідні зарубіжні науковці як П.Томпсон, Дж.Чен (обґрунтовується теорія стратегічних розбіжностей підприємництва) [2], І.Кірцнер [3] (розглядається теорія пильності підприємництва), Л.М.Лахман [4] (досліджується радикальна суб'єктивістська теорія підприємництва), Й.Шумпетер [5], К.Крістенсен [6], К.Маркідес [7] (обґрунтовуються теорія підривних інновацій та підприємницька теорія творчого руйнування) та ін. В останні роки ґрунтовні дослідження розвитку підприємництва належать вітчизняним науковцям З.С. Варналію [8] (досліджується широке коло проблем розвитку малого підприємництва, економічна безпека підприємницької діяльності), І.В. Федулової [9] (досліджуються підприємницькі ризики, аналізуються проблеми розвитку підприємництва, зокрема, малого), Корогоду І.В. [10] (визначається роль малого підприємництва в структурних трансформаціях регіональних господарських систем), Якушевої О.В. [11] (здійснюється критичний аналіз економічного розвитку та підтримки малого і середнього підприємництва) та ін. Проте, слід зазначити, що в сучасному науковому доробку не розглядаються теорії підприємництва у зв'язку з фасилітацією, що і обумовило необхідність проведення досліджень в даному напрямку.

Окремі теоретичні аспекти підприємництва та практика ведення підприємницької діяльності досліджувалися раніше і нами [9, 12, 13, 14,15 та ін.]. Проте, як вже наголошувалося вище, нові ринкові виклики постійно актуалізують необхідність подальшого розвитку методології підприємництва. Саме тому, а також розуміючи, що цифрова економіка вимагає від підприємництва нових функцій, нами була поставлена **мета** щодо розробки нової концепції підприємництва, що має бути безпосередньо пов'язана з фасилітацією його розвитку. Для реалізації поставленої мети заплановано виконати такі завдання: 1) провести попередню етапізацію еволюції теорії підприємництва; 2) уточнити сутність поняття «підприємець» та спираючись на дані визначення етапів зміни визначення суті підприємництва у економічній науці; 3) провести класифікацію теорій підприємництва за їх дисциплінарним базисом; 4) сформулювати базові постулати концепції фасилітації підприємництва з визначенням принципів та етапів процесу фасилітації розвитку суб'єктів підприємницької діяльності (передусім, малих).

Матеріали та методи дослідження. Інформаційною базою нашого дослідження були результати власних досліджень та досліджень інших як вітчизняних, так й іноземних науковців. У ході дослідження були застосовані методи порівняння, систематизації, індукції та дедукції, критичного аналізу тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наукові підходи до визначення поняття «підприємство» змінювалися у відповідності до соціально-економічних умов та етапів розвитку суспільства, досягнень науково-технічного прогресу, політичних та соціально-економічних пріоритетів. Завдяки цим змінам поступово сформувався перелік відмітних ознак, що є характерними для підприємства. Це: інноваційність, ризикованість, ефективне комбінування факторів виробництва, раціональність, динамізм, ініціативність, еволюційність, соціальна орієнтованість, систематичність, базування на ринкових принципах, спрямованість на досягнення позитивного економічного ефекту. Водночас вважаємо, що сутнісну природу підприємства найбільш глибоко можна розкрити через його функції, перелік яких на сьогоднішній день не є чітко та однозначно прописаним та усталеним. На наш погляд, найбільш вдалим залишається їх класичний перелік (новаторська, організаційна, господарська, соціальна, особистісна), який, зважаючи на доведену на практиці пріоритетну роль підприємства у економічному зростанні, постійне збільшення рівня інформатизації суспільства та цифровізацію і роботизацію бізнесу, пропонуємо доповнити сигнальною та предиктивною функціями.

Сигнальна функція підприємства полягає у тому, що сигнали про тенденції і тип його розвитку прямо впливає на загальний соціально-економічний розвиток країни, регіону і т.п., а також на поведінку різних суб'єктів ринкових відносин, оскільки зміни у діяльності підприємців є для них сигналом для змін у власній поведінці. Так, наприклад, згорання підприємницької активності у період локдауну, пов'язаного з поширенням коронавірусу, стало сигналом для очікування соціально-економічного спаду у розвитку багатьох країн світу, а в найбільш уразливих галузях (зокрема, туризмі, ресторанному господарстві, сфері розваг тощо) призвело до змін у поведінці як споживачів, так і роботодавців та їх найманих працівників.

Необхідність наявності предиктивної функції у сучасного підприємства обумовлена тим, що завдяки цифровізації та роботизації бізнесу, ефективна підприємницька діяльність в інформаційному суспільстві передбачає оперативне прогнозування та швидке порівняння альтернативних варіантів розвитку подій та настання різного роду наслідків. Реалізація цієї функції також означає, що людство ввійшло в епоху коли поряд з класичними факторами виробництва, подекуди виділяють не тільки підприємливість або інтелектуальний капітал, але й час [13, с. 305-308], який витрачає підприємець на прийняття ефективних управлінських рішень, налагодження ефективного інформаційного обміну і т.п.

Беручи до уваги визначені нами функції підприємства, аналіз різних підходів до дефініції підприємства в одному з попередніх досліджень [14], а також нові виклики та зміни, що відбуваються нині у економічному розвитку багатьох країн світу та розширення переліку необхідних сучасному підприємцю компетентностей, вважаємо за доцільне запропонувати власне бачення дефініції підприємства. У наш час під ним варто розуміти специфічну (не тільки самостійну, ініціативну, систематичну, що ведеться на власний

ризик, а також інтерактивну) господарську діяльність суб'єктів господарювання (підприємців), спрямовану на отримання та максимізацію прибутку підприємця(ів) за умови відсутності у цій діяльності завідомо свідомих дій, що шкодять забезпеченню загального суспільного добробуту. За умови ж наявності зазначеної шкоди підприємницька діяльність перетворюється на деструктивну. Зауважимо, що деструктивна діяльність на відміну від підприємницької (у т.ч. соціально-відповідальної) передбачає, що деструктор(и) свідомо наносять шкоду суспільному добробуту задля максимізації власної вигоди.

Теоретично, на наш погляд, є сенс розрізнити підприємців та деструкторів, але на практиці це поки важко реалізувати за відсутності механізмів та показників, за якими їх було б легко розділяти та проводити відповідний облік. Проте у перспективі за умови широкого запровадження інтегрованої звітності, що об'єднуватиме в собі як фінансові, так і не фінансові показники діяльності суб'єктів господарювання на ринку, дозволяючи сформулювати таким чином цілісне бачення їх стану та поведінки, це можна буде робити. Водночас застосування у бізнесі сучасних інформаційних технологій, штучного інтелекту і т.п. зможуть оперативно надавати підприємцям дані про те, які дії та з яким ступенем ймовірності можуть зашкодити загальному суспільному добробуту, а отже призвести до деструктивної, а не підприємницької поведінки. Ідентифікація деструкторів на практиці дозволить відмежовувати їх від підприємців та не витратити час та кошти на фасилітацію їх розвитку.

Беручи до уваги все вищенаведене, сьогодні можемо виділити п'ять етапів (або хвиль) зміни акцентів при визначенні суті підприємництва у економічній науці (табл. 1.). П'ятий етап, до прибічників змін якого відносять себе й автори цього дослідження, почав формуватися у ХХІ ст. з активним поширенням практики інформатизації бізнес-процесів, розумінням важливості фактору часу на виробництві в умовах швидких змін зовнішнього середовища, розвитком клієнтоорієнтованих бізнес-моделей та появою й розвитком теорії підприємницької цінності (вартості), згідно з якою підприємницька діяльність (або процес) розглядається з точки зору двоступеневої рамки створення цінності [12, с. 251-253]: від підприємницького наміру та відкриття підприємницьких можливостей до розвитку підприємницької компетентності та отримання і присвоєння підприємницької винагороди. Варто наголосити, що розгортання останнього, як і попередніх етапів зміни акцентів у визначенні підприємництва, відбувається під впливом на розвиток теорії підприємництва інших (іноді міждисциплінарних) наукових напрямів (наприклад, синергетики).

Таблиця 1.
Етапи зміни визначення суті підприємництва у економічній науці *

Етапи (або хвилі) змін	Характерні риси, акценти у визначенні підприємництва	Науковці-прибічники змін
Перший(а)	Акцент на підприємницьких ризиках та взаємозв'язку факторів виробництва і його результатів в системі економічних відносин.	Р. Кантільйон, Й. Тюнен, Ф. Найт, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж.Б. Сей та ін.
Другий(а)	Інноваційність та активність як основні відмітні риси підприємництва.	Й. Шумпетер, П. Друкер, Т. Шмоллер, Е. Чемберлін, Ф. Тауссиг, Дж. Робінсон та ін.
Третій(я)	Роль підприємництва як регульовальний початок, який урівноважує економічну систему, акцент на особистих якостях підприємця.	Ф. Хайек, Л. Мізес та ін.
Четвертий(а)	Управлінський та соціокультурний аспекти, базис – інституціональна економічна теорія.	Р. Коуз, Д. Норт, Г. Ріхтер, Е. Фуруботн, О. Вільямсон та ін.
П'ятий(а)	Акцент на: 1) інтерактивності підприємницької діяльності (і, як наслідок, появи нових ризиків і необхідності кіберзахисту); 2) часових обмеженнях для прийняття ефективних підприємницьких рішень через прискорення змін та непередбачуваність нових зовнішніх викликів; 3) клієнтоорієнтованості у веденні бізнесу з урахуванням необхідності загальної орієнтації на забезпечення суспільного добробуту та отримання синергетичного ефекту, передусім, завдяки smart-інноваціям; 4) двоступеневій рамці створення підприємницької цінності (вартості).	Позиція авторів, а також повною мірою чи частково таких науковців, як: Ч. Мішра, Р. Захарі, С. Бріго, М. Матежум, А. Велецька, В. Яцура, В. Кузьменко, К. Січкаренко, В. Воронкова, Т. Романенко, Р. Андрюкайтене, І. Федулова, Ю. Корнєв, В. Марченко, О. Підвальна та ін.

* Розроблено авторами з використанням даних як власних досліджень, так і результатів досліджень інших науковців [13, 17, с. 177; 18 – 29]

Варто наголосити, що теоретико-методологічні засади підприємництва, що можна використовувати для підтримки його розвитку, формувалися не тільки в економіці, але й в інших дисциплінах. Про це, зокрема свідчить проведена нами класифікація теорій підприємництва за їх дисциплінарним базисом (рис. 1).

Рис. 1. Різновиди теорій підприємництва за їх дисциплінарним базисом *

* Розроблено авторами

Проведений аналіз теорій підприємництва, згідно з їх поділом за дисциплінарним базисом на рис. 1, показав, що розвиток теорій підприємництва одного дисциплінарного базису може впливати на теорії іншого дисциплінарного базису (наприклад, фінансового на економічні). Поряд з цим, деякі з теорій можуть розглядатися як міждисциплінарні. Так, наприклад, є теорії підприємництва, які тісно пов'язані як з суто економічними, так і з менеджерськими дисциплінами. Зокрема, в теорії дефіциту ресурсів з економічної точки зору, встановлено, що: 1) існує негативний взаємозв'язок між темпами зростання та невдачею нових підприємств [30]; 2) франчайзинг – це швидкий спосіб розширити нове підприємство з невеликим первинним капіталом; 3) одна з проблем раннього франчайзингу полягає в тому, що підприємці-франчайзисти можуть не мати можливості адекватно навчати франчайзі та не можуть ефективно контролювати їх, створюючи потенціал для зростання нижчої якості [31]. Водночас з точки зору менеджменту теорія дефіциту ресурсів свідчить, що на управлінські рішення підприємців впливають витрати на доступ до дефіцитних ресурсів у ринковому та інституційному середовищі. Крім того, для розвитку нових підприємств (розширення бізнесу) може бути складно придбати так звані управлінських талант (людські ресурси), на чому наголошував С. Шейн [32].

Аналогічна до вищеохарактеризованої склалася ситуація й з іншою теорією, а саме Х-теорією ефективності. З економічних позицій у цій теорії підприємців розглядають як заповнювачів прогалін (Х-неефективності), що виникають(є) коли адміністратори підприємницької діяльності не ефективно використовують свої ресурси [33] через політичні, нормативні, когнітивні та структурні фактори. З менеджерських позицій Х-теорія ефективності стверджує, що підприємницькі можливості походять від неефективного використання суб'єктами господарювання ресурсів, які підприємці відкривають та використовують. Іншими словами, власники можуть ігнорувати, витрачати або неправомірно використовувати ресурси через інерцію, некомпетентність чи незнання. Тоді, як підприємець може використовувати для отримання прибутку арбітражну можливість, що виникає якщо максимально можливе продуктивне використання ресурсів перевищує їх фактичне використання суб'єктами господарювання і т.п. і т.ін.

Проведений нами у ході дослідження аналіз теорій підприємництва, а також зміни суті понять «підприємець» та «підприємство» у різні часові періоди дозволяє зробити висновок про доцільність етапізації еволюції теорій підприємництва з поділом всіх етапів на дві групи: 1) такі, що передували введенню в

економічну науку понять «підприємець» та «підприємництво» у близькому до сучасного розумінні; 2) такі, коли ці поняття ввели до наукового обігу та почали постійно використовувати в економіці.

До першої з вище перелічених груп потрапили етапи, коли відбувалося накопичення досвіду та знань про природу підприємництва, що згодом – після більш зваженого ставлення суспільства до діяльності, що сьогодні визначають як підприємницьку, фактично сформувавши теоретичне підґрунтя для появи та подальшого розвитку економічної теорії підприємництва. Ця група включає: етап античних поглядів на підприємництво (V ст. до н.е. – до початку XIII ст.); етап зародження бухгалтерського обліку результатів підприємницької діяльності та ідеології лібералізму (XIII ст. – до середини XV ст.); етап меркантилістських та зародження фізіократичних поглядів на підприємництво (середина XV ст. – до початку XVII ст.).

До другої групи етапів потрапили всі теорії підприємництва, що почали з'являтися ще у XVIII ст., коли Р. Кантільйон в своєму «Есе про природу торгівлі взагалі» [34] виділив три групи економічних агентів: землевласників (капіталістів), підприємців та найманих працівників. Дата закінчення останніх етапів у цій групі поки остаточно невизначена. Проте на сьогоднішній день такими пропонуємо вважати етапи економічного мейнстріму та інформаційного підприємництва (або підприємництва поширення знань), що активно розвиваються у XXI ст.

Водночас не виключено, що під впливом ймовірної появи нових наукових гіпотез та ідей і/або певних зовнішніх викликів, на цьому етапі можуть з часом з'явитися нові концепції або теорії підприємництва. Крім того, є усі підстави вважати ймовірність подальших трансформацій у веденні підприємницької діяльності та/або у ставленні чи вимогах до підприємців обумовлять новий етап еволюції теорії підприємництва. Зважаючи на специфічні риси глобалізації 4.0 та промислової революції 4.0, а також виходячи з того, що сучасні найбільш прогресивні підприємці вже сьогодні почали взаємодіяти зі штучним інтелектом, шукаючи шляхи його використання з максимальною вигодою для себе, цілком доречно припустити подальші зміни у теорії підприємництва. Прогнозуємо, що вони будуть пов'язані, по-перше, з достатньо стрімкою інтернаціоналізацією підприємницької діяльності через поширення практики та наявність реальних можливостей дистанційного виконання різного роду робіт, а по-друге, з поділом праці у виробничій функції на таку, що потребує людських ресурсів, та таку, де людину зможе замінити штучний інтелект, мінімізуючи ризики помилок, скорочуючи витрати (часу та грошей) на виконання тих чи інших завдань, підвищуючи продуктивність праці і т.п. Проте зростання економічного розриву між країнами, у т.ч. через відмінності у технологічних укладах, може призвести до асиметрії підприємницької активності та її результатів.

Проведений аналіз еволюції теорій підприємництва, а також виділення нами етапу інформатизації підприємництва, що пов'язаний з цифровою економікою, хмарними та 3D технологіями, штучним інтелектом та роботизацією підприємницької діяльності тощо дозволило встановити, що на сьогоднішній день жодна з теорій підприємництва не акцентувала увагу на фасилітації розвитку ні малого, ні інших видів підприємництва. Водночас у різних країнах світу реалізуються проекти та програми, спрямовані на забезпечення фасилітації малого та середнього підприємництва. Поряд з цим встановлено, що поняття «фасилітація» застосовується переважним чином у сфері педагогіки, психології та управління, а тому обмежує економічну природу фасилітації розвитку підприємництва (у т.ч. малого).

З метою нівелювання розриву між практикою та теорією, а також удосконалення розвитку підприємництва в Україні (в першу чергу малого) завдяки фасилітації, розроблено концепцію фасилітації підприємництва.

Беручи до уваги, що загальноприйнятому розумінні фасилітація – це процес сприяння, допомоги, полегшення, групової роботи і т.п. у певній сфері, що спрямований на розв'язання проблем(и), у якості головних постулатів нової концепції фасилітації підприємництва пропонуємо наступні тези: 1) фасилітація розвитку підприємництва сприятиме його зростанню та нівелюванню помилок і прорахунків; 2) нерівність обумовлена масштабами операційної діяльності між суб'єктами великого та малого і середнього підприємництва та, як наслідок, різними можливостями для отримання переваг за рахунок ефекту масштабу, у т.ч. таких, що, наприклад, з'являються при побудові взаємовідносин з постачальниками, може бути частково зменшена за допомогою фасилітації розвитку малих та середніх підприємств. Останнє сприятиме поширенню практики добросовісної економічної конкуренції; 3) розвиток малого підприємництва без фасилітації априорі вимагатиме більше часових та фінансових витрат, що за умови агресивної експансії на ринку великих підприємств може призвести до банкрутства та виходу з ринку перших (особливо в періоди затяжної невизначеності та простоїв в роботі, як це відбулося під час локдауну внаслідок пандемії коронавірусу); 4) фасилітація розвитку підприємництва стимулюватиме розбудову знаневого суспільства, допомагатиме у вирішенні проблем зайнятості та забезпечення стабільного економічного зростання; 5) в епоху цифровізації фасилітація розвитку підприємництва набуває нових форм, відкриваючи нові можливості для обміну інформацією та ведення господарської діяльності у глобальних масштабах навіть малими підприємствами. При цьому нехтування на державному рівні необхідністю створення передумов для фасилітації розвитку національного наукового та інноваційно-орієнтованого підприємництва (передусім, пов'язаного з розробкою та впровадженням у бізнесі штучного інтелекту, 3D та хмарних технологій, роботизацією тощо) в епоху розгортання індустріальної революції 4.0 може призвести до достатньо стрімкого спаду у загальноекономічному розвитку країни.

Відштовхуючись від наведених вище постулатів, сформулюємо перелік принципів, на яких має базуватися нова концепція підприємництва:

1. *Добровільної та безпосередньої взаємодії* фасилітатора та суб'єкта підприємництва, що унеможливує їх співпрацю на основі примусу, мінімізує кількість неконструктивних конфліктів та сприяє формуванню довготривалих та взаємовигідних стосунків сторін фасилітаційного процесу.

2. *Свободи вибору*, який стосується як фасилітатора, так і суб'єкта (суб'єктів) підприємництва, та реалізується, з одного боку, на основі попереднього аналізу результатів робіт (проектів) фасилітаторів на предмет успішно реалізованих та завершених проектів, пошуку кола спільних інтересів, співставлення масштабу проектів тощо, а, з іншого боку, на основі ретельних досліджень та спостережень за процесом здійснення господарської діяльності суб'єктами підприємництва та аналізу їх фінансової звітності, що, в свою чергу, обґрунтовує доцільність здійснення фасилітації щодо конкретного суб'єкта (групи суб'єктів) підприємництва.

3. *Ключової ролі суб'єкта підприємництва* у процесі взаємовідносин фасилітатор – суб'єкт (суб'єкти) підприємницької діяльності, яка обумовлена метою фасилітації та відображає її глибинну сутність.

4. *Варіативності та індивідуалізації форм та методів фасилітації*, що застосовуються в рамках фасилітаційного процесу, поєднання і комбінація яких, в більшості випадків унікальна та неповторна, обумовлена специфікою виду (видів) економічної діяльності суб'єкта підприємництва, підвищує результативність та ефективність фасилітації та за відповідних умов може забезпечити отримання синергетичного ефекту.

5. *Регламентації прав та обов'язків* фасилітаторів та суб'єктів підприємництва, що підтверджує єдність їхньої мети та усвідомлення їх дій з точки зору наслідків для них самих та для зовнішнього середовища.

6. *Захисту* (в першу чергу фінансового), що полягає у недопущенні надмірних витрат суб'єктом підприємництва, та реалізується завдяки постійному моніторингу процесу здійснення ним господарської діяльності та чіткій попередній регламентації витрат фасилітатора (-ів).

7. *Прозорості*, який обумовлює зрозумілість зобов'язань обох сторін, недопущення використання у процесі фасилітації коштів, отриманих злочинним шляхом, відкритість та доступність фінансової звітності.

8. *Ефективності*, який засвідчує необхідність отримання економічного ефекту від здійснення процесу фасилітації та максимально високу віддачу в розрахунку на одиницю вкладених коштів.

9. *Єдності теорії та практики*, який полягає у широкому залученні до фасилітаційного процесу наукових установ, зокрема, вищих навчальних закладів та науково-дослідних інститутів, які сприятимуть підвищенню ефективності процесу фасилітації за рахунок якісної попередньої діагностики, спрощення впровадження науково обґрунтованих методів, моделей тощо та підвищення точності оцінки результатів фасилітації.

10. *Стимулювання розвитку підприємництва*, який полягає у забезпеченні підтримки суб'єктам підприємницької діяльності, у т.ч. фінансово-кредитної, нормативно-правової, інформаційно-консультаційної, страхування ризиків, спрощення умов ведення господарської діяльності, реалізація якого дасть змогу підвищити ефективність господарської діяльності суб'єктів підприємництва та в залежності від масштабу фасилітаційних заходів сприяти зростанню економіки в цілому.

Згідно з принципами запропонованої концепції підприємництва процес фасилітації розвитку підприємництва, на наш погляд, повинен передбачати сім основних етапів (табл. 2).

Таблиця 2.
Етапи процесу фасилітації розвитку підприємництва *

Етап	Зміст етапу
I Етап	Попередня діагностика стану суб'єкта (суб'єктів) підприємницької діяльності з обґрунтуванням доцільності реалізації фасилітаційних заходів.
II Етап	Науково-обґрунтований вибір форм та методів фасилітації розвитку суб'єкта (суб'єктів) підприємницької діяльності, визначення їх оптимальної комбінації з урахуванням наявних ресурсів, можливостей, а також специфіки господарської діяльності суб'єкта підприємництва.
III Етап	Визначення кола фасилітаторів, джерел витрат на фасилітацію. Обґрунтування періоду здійснення фасилітаційних заходів.
IV Етап	Розробка програми фасилітації. Прогнозна оцінка ефективності фасилітаційних заходів.
V Етап	Реалізація процесу фасилітації суб'єкта (суб'єктів) підприємницької діяльності.
VI Етап	Здійснення моніторингу процесу фасилітації та проміжна оцінка результативності та ефективності фасилітаційних заходів з можливістю подальшого коригування їх обсягів та переліку.
VII Етап	Кінцева оцінка результатів та ефективності фасилітаційних заходів щодо суб'єкта (суб'єктів) підприємництва, фасилітатора та зовнішнього середовища.

* Розроблено авторами

Звичайно подальший розвиток концепції фасилітації підприємництва та перетворення її у повноцінну теорію потребує використання прогресивних ідей з інших економічних теорій, а також експериментальної перевірки проголошених постулатів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Глибоке дослідження наукових підходів до визначення поняття «підприємництво», розкриття його сутнісної природи через його функції, обумовили необхідність удосконалення переліку функцій підприємництва шляхом їх доповнення сигнальною і предиктивною. З урахуванням вищевикладеного запропоновано власне бачення дефініції підприємництва, під яким варто розуміти специфічну (не тільки самостійну, ініціативну, систематичну, що ведеться на власний ризик, а також інтерактивну) господарську діяльність суб'єктів господарювання (підприємців), спрямовану на отримання та максимізацію прибутку підприємця(ів) за умови відсутності у цій діяльності завідомо свідомих дій, що шкодять забезпеченню загального суспільного добробуту. Розмежовано поняття підприємницької та деструктивної діяльності. Остання характеризується свідомим нанесенням шкоди суспільному добробуту задля максимізації власної вигоди. В ході етапізації еволюції теорії підприємництва виділено етапи економічного мейнстріму та інформаційного підприємництва, а також здійснено прогноз щодо появи етапу, пов'язаного з фасилітацією розвитку підприємництва. Розроблено концепцію фасилітації підприємництва, в межах якої визначено її основні постулати, принципи та етапи процесу фасилітації.

Результати дослідження у подальшому можуть бути використані для розвитку нової теорії підприємництва, що, зокрема, буде орієнтована на підтримку та активізацію розвитку малого підприємництва в Україні.

Список використаних джерел.

1. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Thompson, P., and Chen, J. (2011). Disagreements, employee spinoffs and the choice of technology. *Review of Economic Dynamics*, 14(3), 455-474.
3. Kirzner, I. M. (2015). *Competition and entrepreneurship*. University of Chicago press.
4. Lachmann, L. M. (1977). *Capital, expectations, and the market process*. Kansas City.
5. Schumpeter, J. A. (1947) *The Creative Response in Economic History*. *Journal of Economic History*, Vol. 7 149–59.
6. Christensen, C. M. (2003). *The innovator's dilemma: The revolutionary book that will change the way you do business*. New York, NY: HarperBusiness Essentials.
7. Markides, C. (2006). *Disruptive innovation: In need of better theory*. *Journal of product innovation management*, 23(1), 19-25.
8. Варналій З.С. *Мале підприємництво: основи теорії і практики* /З.С. Варналій// Видавництво «Знання», 2008. – 302 с.
9. Fedulova, I. *Small business in Ukraine: peculiarities and problems of development in the conditions of the fourth industrial revolution* / Fedulova, I., Piatnytska, G., & Lukashova, L.// *Marketing and Management of Innovations*. – 2018. - № 3. – P. 216-228.
10. Корогод І.В. *Роль малого бізнесу в структурних трансформаціях регіональних господарських систем: дисертація на здобуття наукового ступеня к.е.н.* / І.В. Корогод// Чернігів: Чернігівський національний технологічний університет. – 2016. – 227 с.
11. Якушева О.В. *Економічний розвиток і підтримка малого та середнього бізнесу на регіональному рівні: дисертація на здобуття наукового ступеня к.е.н.* / О.В. Якушева// Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Черкаси. – 2017. – 288 с.
12. П'ятницька Г.Т. *Фінансова стійкість як базис для визначення стратегічного вектору інноваційного розвитку підприємства* / Г.Т. П'ятницька, В.С. Найдюк // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2018. – № 4. – С. 7-16.
13. П'ятницька Г.Т. *Управління підприємством в епоху глобалізму: монографія* / Г.Т. П'ятницька. – К.: Логос, 2006. – 568 с.
14. Лукашова Л.В. *Мале підприємництво: методологія та практика фасилітації розвитку: монографія* / Л.В. Лукашова. – К.: КНТЕУ, 2019. – 448 с.
15. П'ятницька Г.Т. *Електронна комерція В2С: розвиток у Східній Європі, ризики та ефект інституціонального витіснення* / Г.Т. П'ятницька, О.М. Григоренко // *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. – Вид-во «Львівська політехніка», 2019. – Т. 1, № 1. – С. 122-130.
16. Mishra C.S. *The Theory of Entrepreneurship* / Chandra S. Mishra, Ramona K. Zachary // *Entrepreneurship Research Journal*. – 2015. – Vol. 5, issue 4. – P. 251-258.
17. Васільєва Л.М. *Поняття і сутність підприємництва* /Л.М. Васільєва// *Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету*, №1. – 2010. – С. 175 – 178.
18. MESSNER, J. *Das Unternehmersbild in der katholischen Soziallehre*. Köln, 1968. – 29 p.
19. Werhahn, Peter H. *DER UNTERNEHMER. SEINE ÖKONOMISCHE FUNKTION UND GESELLSCHAFTSPOLITISCHE ERANTWORTUNG*. – Germany: ORDO SOCIALIS Paulinus-Verlag, Trier, 2. Auflage 1990. – 38 p.
20. Кузьменко В.П. *Складні еколого-економічні та соціально-політичні системи та їхня еволюція* / В.П. Кузьменко // *Наукові записки*. – 2015. – Т. 172. *Економічні науки*. – С. 49-54.
21. Марченко В.М. *Потенціал синергізму злиття та поглинання підприємств* / В.М. Марченко // *Агроінком*. – 2009. – № 1-4. – С. 55-59.

22. Підвальна О.Г. Синергійний ефект в менеджменті / О.Г. Підвальна, Н.О. Козяр // Ефективна економіка. – 2013. – № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_3_18.
23. Яцура В.В. Синергетичний підхід до здійснення підприємницької діяльності / О.В. Дмитришин, В.В. Яцура // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.10. – С. 194–199.
24. Воронкова В.Г. Концепція розвитку проектно-орієнтованого бізнесу в умовах цифрової трансформації до smart-суспільства / В.Г. Воронкова, Т.П. Романенко, Р. Андрюкайтене // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2016. – № 67. – С. 13–27.
25. Січкаренко К.О. Цифровізація як фактор змін у міжнародних економічних відносинах / К.О. Січкаренко // Приазовський економічний вісник. – 2018. – Вип. 3(08). – С. 30-34.
26. Корнев Ю. Інформаційне забезпечення розвитку підприємницької діяльності / Ю. Корнев // Вісник НАН України. – 2008. – № 5. – С. 24-31.
27. Modern Entrepreneurship in Business Practice: Selected Issues: Monographs / Edited by Marek Matejum & Anna Walecka. – Lodz: Lodz University of Technology, 2013. – 149 p.
28. Brito S.M. Entrepreneurship – Trends and Challenges / Silvio Manuel da Rocha Brito. – IntechOpen, 2018. – 170 p.
29. Лукашова Л.В. Мале підприємництво: методологія та практика фасилітації розвитку: монографія / Л.В. Лукашова. – К.: КНТЕУ, 2019. – 448 с.
30. Audretsch, D. B. (1995). Innovation, growth and survival. *International journal of industrial organization*, 13(4), 441-457.
31. Stanworth, J., and Curran, J. (1999). Colas, burgers, shakes, and shirkers: Towards a sociological model of franchising in the market economy. *Journal of Business Venturing*, 14(4), 323-344.
32. Shane, S. A. (1996). Hybrid organizational arrangements and their implications for firm growth and survival: A study of new franchisors. *Academy of management journal*, 39(1), 216-234.
33. Leibenstein, H. (1978). On the basic proposition of X-efficiency theory. *The American Economic Review*, 328-332.
34. Cantillon's R. An essay on economic theory /R. Cantillon's// Ludwig von Mises Institute. Auburn, Alabama. – 2010. – 251 p.

References.

1. Site of State Statistics Service of Ukraine (2019), Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 18 Aug 2020).
2. Thompson, P., and Chen, J. (2011), "Disagreements, employee spinoffs and the choice of technology", *Review of Economic Dynamics*, vol. 14(3), pp.455-474.
3. Kirzner, I. M. (2015), *Competition and entrepreneurship*, University of Chicago press, Chicago, USA.
4. Lachmann, L. M. (1977), *Capital, expectations, and the market process*, Kansas City, USA.
5. Schumpeter, J. A. (1947), "The Creative Response in Economic History", *Journal of Economic History*, Vol. 7, pp. 149–59.
6. Christensen, C. M. (2003), *The innovator's dilemma: The revolutionary book that will change the way you do business*, HarperBusiness Essentials, New York, USA.
7. Markides, C. (2006), "Disruptive innovation: In need of better theory", *Journal of product innovation management*, vol. 23(1), pp.19-25.
8. Varnalii, Z.S. (2008), *Male pidpriemnytstvo: osnovy teorii i praktyky* [Small business: basics of theory and practice], Vydavnytstvo «Znannia», Kyiv, Ukraine.
9. Fedulova, I. Piatnytska, G. and Lukashova, L. (2018), "Small business in Ukraine: peculiarities and problems of development in the conditions of the fourth industrial revolution", *Marketing and Management of Innovations*, Vol. 3, pp. 216-228.
10. Korohod, I.V. (2016), "The role of small business in the structural transformations of regional economic systems", PhD Thesis, Economy, *Chernihiv's'kyj natsional'nyj tekhnolohichnyj universytet*, Chernihiv, Ukraine.
11. Iakusheva, O.V. (2017), "Economic development and support of small and medium business at the regional level", PhD Thesis, Economy, *Skhidnoukrains'kyj natsional'nyj universytet imeni Volodymyra Dalia*, Cherkasy, Ukraine.
12. Piatnytska, G.T. and Najdiuk, V.S. (2018), "Financial stability as a basis for defining the strategic vector of the enterprise innovative development", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 4, pp. 7–16.
13. Piatnytska, G.T. (2006), *Upravlinnia pidpriemstvom v epokhu hlobalizmu: monohrafiia* [Enterprise management in the era of globalism: a monograph], Lohos, Kyiv, Ukraine.
14. Lukashova, L. (2019), *Male pidpr'yemny'ctvo: metodologiya ta prakty'ka fasy'litaciyi rozvy'tku: monografiya* [Small business: methodology and practice of development facilitation: monograph], KNUTEU [KNUTE], Kyiv, Ukraine.
15. P'yatny'cz'ka, G.T. and Gry'gorenko, O.M. (2019), "B2C e-commerce: development in Eastern Europe, risks and the effect of institutional displacement", *Menedzhment ta pidpr'yemny'ctvo v Ukrayini: etapy` stanovlennya ta problemy` rozvy`tku*, Vol. 1, no.1, pp. 122 – 130.
16. Mishra, C.S. and Zachary, R.K. (2015), "The Theory of Entrepreneurship", *Entrepreneurship Research Journal*, Vol. 5, no. 4, pp. 251-258.

17. Vacil`yeva, L.M. (2010), "The concept and essence of entrepreneurship", *Vicny`k Dnipropetrovc`kogo derzhavnogo agrarnogo univercy`tetu*, vol 1, pp.175 – 178.
18. Messner, J. (1968), *Das Unternehmerbild in der katholischen Soziallehre*, Köln, FRG.
19. Werhahn, P. H. (1990), *Der unternehmer. Seine ökonomische funktion und gesellschaftspolitische erantwortung*, Paulinus-Verlag, Trier, Germany.
20. Kuz`menko, V.P. (2015), "Complex ecological-economic and socio-political systems and their evolution", *Naukovi zapy`sky*, vol. 172, pp.49 – 54.
21. Marchenko, V.M. (2009), "Potential of synergy of mergers and acquisitions of enterprises", *Agroinkom*, Vol. 1-4, pp. 55 – 59.
22. Pidval`na, O.G. and Kozyar, O.G. (2013), "Synergistic effect in management", *Efekty`vna ekonomika*, Vol. 3, Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_3_18. (accessed 10 Aug 2019).
23. Yaczura, V.V. and Dmy`try`shy`n, O.V. (2011), "Synergetic approach to business", *Naukovy`j visny`k NLTU Ukrainy*, Vol. 21.20, pp. 194 – 199.
24. Voronkova, V.G. and Romanenko, T.P., Andryukajtene, R. (2016), "The concept of project-oriented business development in terms of digital transformation to a smart society", *Gumanitarny`j visny`k Zaporiz`koyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi*, Vol. 67, pp. 13- 27.
25. Sichkarenko, K.O. (2018), "Digitization as a factor of change in international economic relations", *Pry`azovs`ky`j ekonomichny`j visny`k*, Vol. 3(09), pp. 30 – 34.
26. Korniyev, Yu. (2008), "Information support of business development", *Visny`k NAN Ukrainy*, Vol. 5, pp. 24-31.
27. Korniev, Yu. (2008), "Information support for the development of entrepreneurial activity", *Visnyk NAN Ukrainy*, vol. 5, pp. 24-31
28. Matejum, M. and Walecka, A. (2013), *Modern Entrepreneurship in Business Practice: Selected Issues: Monographs*, Lodz University of Technology, Lodz, Poland.
29. Brito S.M. (2018), *Entrepreneurship – Trends and Challenges*, IntechOpen, London, UK.
30. Audretsch, D. B. (1995), "Innovation, growth and survival", *International journal of industrial organization*, Vol. 13(4), pp. 441-457.
31. Stanworth, J. and Curran, J. (1999), "Colas, burgers, shakes, and shirkers: Towards a sociological model of franchising in the market economy", *Journal of Business Venturing*, Vol. 14(4), pp. 323-344.
32. Shane, S. A. (1996), "Hybrid organizational arrangements and their implications for firm growth and survival: A study of new franchisors", *Academy of management journal*, Vol. 39(1), pp. 216-234.
33. Leibenstein, H. (1978), "On the basic proposition of X-efficiency theory", *The American Economic Review*, pp. 328-332.
34. Cantillon`s, R. (2010), *An essay on economic theory*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2020 р.